

УДК 338.001.36:338.12:631.115.11

JEL Classification: O21; R28; R2; Q12

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006068>

В.А. МАМЧУР, кандидат економічних наук
І.С. ІРКЛІЄНКО, аспірант*

Економічні оцінки впливу Covid-19 на розвиток фермерських господарств

Мета статті - оцінити заходи підтримки діяльності фермерських і сімейних фермерських господарств в умовах Covid-19 та здійснити прогностичну оцінку їх розвитку і становлення.

Методика дослідження. ґрунтується на концепції активної політики реалізації підприємницького потенціалу на селі, складовими якої слугують заходи щодо розвитку фермерських та сімейних фермерських господарств, зокрема через трансформаційний механізм формалізації особистих селянських господарств у ринкове середовище господарювання. У процесі дослідження використано такі наукові методи: діалектичний наукового пізнання процесів і явищ; монографічний (аналіз наукових здобутків українських і закордонних учених, а також етапів розвитку підприємництва); графічний (для отримання синтезованого уявлення щодо об'єкта дослідження, виявлення його складових, встановлення причинно-наслідкових зв'язків); емпіричний (щодо комплексної оцінки сучасного стану об'єкта дослідження); порівняльного аналізу (визначення проблем і напрямів становлення та розвитку фермерства); порівняльного аналізу (врахування специфічних умов сільськогосподарської діяльності та порівняння процесів розвитку фермерства на національному рівні); прогностичний (формування концептуальних засад регулювання й удосконалення стратегії розвитку підприємництва); абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків).

Результати дослідження. Проаналізовано ситуацію щодо мінімізації впливу карантинних заходів в умовах Covid-19 та їх наслідки і взаємодію у процесі розвитку фермерських та сімейних фермерських господарств на селі. На основі узагальнення при виробленні механізмів забезпечення ефективності функціонування аграрного сектору економіки необхідне врахування особливостей та вразливості організаційно-правової форми господарювання. Виявлено, що найвразливіші в умовах запровадження карантинних обмежень малі і середні фермерські господарства, здебільшого ті, що здійснюють свою діяльність у галузі овочівництва, зокрема виробництва ранніх овочів та ягід. Зазначене безпосередньо може призвести до скорочення їх чисельності. Так, за розрахунками до 2025 р. чисельність фермерських господарств може скоротитися на 450 од. - до 32 639 од. проти 33 089 од. у 2019 р. Проте запроваджені заходи, у тому числі щодо компенсації сімейним фермерським господарствам частини ЄСВ, здатні забезпечити в найближчій перспективі орієнтовно 200 тис. подібних господарств як через зміну організаційно-правової форми вже існуючих малих фермерських господарств, так і через формалізацію в ринкове середовище особистих селянських господарств із набуттям офіційного статусу суб'єктів підприємницької діяльності - ФОП.

Елементи наукової новизни. Набуло подальшого розвитку методичне представлення та ідентифікації категорії самозайнятості як структурованої й визначеної законом, інституційними та економічними критеріями, форми організації господарювання на селі з відповідним означенням пріоритетних контурів можливої організаційно-економічної результативності функціонування через зайнятість у несільськогосподарському підприємстві.

Практична значущість. Розкрито основні засади щодо протидії впливу обмежувальних заходів в умовах Covid-19, що дало змогу оцінити перспективи розвитку фермерських господарств, зокрема сімейних, а також здійснити прогностичні розрахунки впливу запропонованих заходів на їх становлення й розвиток, запропонувавши першочергові заходи щодо напрямів політики підтримки цих форм господарювання. Табл.: 3. Рис.: 1. Бібліогр.: 24.

Ключові слова: проблеми; Covid-19; фермерські господарства; сімейні фермерські господарства; забезпечення.

Мамчур Володимир Анатолійович - кандидат економічних наук, заступник завідувача відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: mamchur111@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1300-3633>

Ірклієнко Іван Сергійович - аспірант відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: k215@ukr.net

Постановка проблеми. У сучасних умовах пандемія несе в собі серйозні виклики

для глобальної економіки, а значить, і для аграрного сектору економіки зокрема. Ситуація, що склалася, вимагає від держави посиленої уваги до роботи із нівелювання потенційних ризиків, перед якими постануть

* Науковий керівник - В.А. Мамчур, кандидат економічних наук.

© В.А. Мамчур, І.С. Ірклієнко, 2020

виробники сільськогосподарської продукції. В цих умовах важливо не допустити розриву усталених ланцюжків виробництва та поставок ключових продовольчих товарів. Також необхідно уникнути волатильності й цінових спекуляцій на продовольчих ринках.

COVID-19 є глобальною кризою, який без перебільшення вже позначився на роботі продовольчого і сільськогосподарського секторів. Необхідні термінові заходи, щоб зберегти функціонування ланцюгів продовольчого постачання як усередині країн, так і на міжнародному рівні, щоб пом'якшити ризик великих потрясінь, які б значною мірою впливали на кожного, й особливо на малозабезпечених та найбільш уразливих [21]. Для зниження впливу пандемії на продовольство і сільське господарство ФАО закликає країни задовольнити найнагальніші потреби в продовольстві вразливих верств свого населення, посилити програми соціального захисту, продовжувати вести світову торгівлю продовольством, зберігати функціонування внутрішніх систем постачання і підтримати здатність дрібних фермерських господарств нарощувати виробництво продовольства [21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні й практичні аспекти проблеми розвитку фермерських господарств, зокрема сімейних, висвітлено в публікаціях таких науковців, як: О. Бородіна [1], Ю. Лупенко [6], М. Малік [3-6, 17], М. Осипова [7], І. Прокопа, Т. Беркута, М. Бетлій [1, 13], Г. Спаський [15], О. Шпикуляк [4-6, 17] та ін. Також питанню зазначеної наукової проблематики приділяють увагу й іноземні науковці, серед таких: R. Rossi [23], A. Petrova [22], N. Acikgoz [18], C. Hill [20] та ін.

Однак оцінка впливу обмежень та практичних заходів із мінімізації впливу карантинних заходів в умовах Covid-19 фермерських і сімейних фермерських господарств здебільшого авторами не розглядалася, що й становить особливий інтерес для наукової проблематики.

Мета статті - оцінити заходи підтримки діяльності фермерських і сімейних фермерських господарств в умовах Covid-19 та здійснити прогнозу оцінку їх розвитку і становлення.

Виклад основних результатів дослідження. В Україні запровадження ранніх заходів щодо обмеження поширення Covid-19 і призначення від 12 березня спочатку

20-денного загальнонаціонального карантину, продовження й до сьогодні карантинних заходів, зумовило, з одного боку, поширення кризи в галузі охорони здоров'я, проте, з іншого, припинило функціонування всіх видів економічної діяльності, за винятком основних послуг, негативно позначилося на економічній діяльності, спричинило величезні втрати робочих місць, доходів і ринків збуту для більшості суб'єктів господарювання.

Не винятком стали малі й середні фермерські господарства, домогосподарства та ОСГ, у тому числі й сімейні, що функціонують в галузі овочівництва, зокрема вирощують ранні тепличні овочі, ягоди. Через карантинні обмеження вони не змогли збувати свою продукцію, наслідок масового закриття ринків - тонни нереалізованих овочів і фруктів.

Згідно зі статистичними даними в Україні на ринках реалізується близько 80% плодово-овочевої продукції, лише 20% припадає на великі торговельні супермаркети, в яких значну частку завжди становив імпорт.

Економічний шок, ймовірно, буде набагато серйознішим для України з двох причин. По-перше, до Covid-19 економіка вже сповільнювалася, що посилювало існуючі проблеми безробіття, низькі доходи та багато інших негативних економічних явищ; по-друге, великий аграрний сектор з великою кількістю сільськогосподарських виробників, серед яких понад 70% малі і середні фермерські господарства, та ОСГ, що зайняті в неформальному секторі та забезпечують понад 40% валової аграрної продукції особливо вразливі, зокрема через відсутність каналів реалізації виробленої продукції (закриття ринків, магазинів, ярмарків, закладів харчування), доходів та державної підтримки. Більшість із них, які вже відчували на собі дію впроваджених карантинних заходів, можуть припинити свою діяльність, що негативно позначиться як власне на виробництві аграрної продукції (а відповідно на дефіциті та зростанні реалізаційних цін), так і на продовольчій безпеці країни зокрема.

Усе це вимагає від держав, де не виняток й Україна, запровадження заходів із підтримки аграрного сектору, що забезпечать пом'якшення негативного впливу запроваджених карантинних обмежень на час та після пандемії коронавірусу.

Зокрема, Європейською комісією приймається пакет виняткових заходів для подаль-

шої підтримки сільського господарства та продовольчого сектору, найбільше постраждалих від коронавірусної кризи. Виняткові заходи (оголошені 22 квітня) включають допомогу в зберіганні молочних та м'ясних продуктів, тимчасовий дозвіл на самоорганізацію ринкових заходів операторами у важкодоступних секторах та гнучкість у реаліза-

ції програм підтримки ринку. На додаток до цих ринкових заходів Комісія запропонувала дозволити державам-членам використовувати кошти на розвиток сільської місцевості для компенсації фермерам і малому агропродовольчому бізнесу на суму до 5000 євро та 50 000 євро відповідно [19] (табл. 1).

1. Пряма підтримка фермерів та сільської місцевості

Підтримка	Пояснення
€ 200 000 позики або гарантії на експлуатаційні витрати	Гнучкість у використанні фінансових інструментів у рамках розвитку сільської місцевості Фермери та інші бенефіціари розвитку сільського господарства зможуть скористатися позиками або гарантіями для покриття операційних витрат до 200 000 євро за сприятливих умов, таких як дуже низькі відсоткові ставки або сприятливий графік платежів
5000 євро на фермера 50 000 євро на МСП	Комісія пропонує новий захід розвитку сільського господарства Новий тимчасовий захід дозволить країнам ЄС із залишками коштів на розвиток сільського господарства виплатити фермерам та малому агропродовольчому бізнесу до 2020 р. Це має забезпечити негайну допомогу тим, хто найбільше постраждав від кризи. Країни ЄС можуть запропонувати підтримку до 5000 євро на фермера та 50 000 євро на мале і середнє підприємство (МСП)
70% і 85% аванси на оплату CAP	Більш високі аванси платежів Щоб збільшити грошовий потік фермерів, Комісія збільшить аванси на спільну сільськогосподарську політику (ССП) на підтримку доходів (від 50 до 70%) та певні виплати на розвиток сільського господарства (від 75 до 85%). Фермери почнуть отримувати ці аванси з середини жовтня
До 125 000 євро на державну допомогу	Вища державна допомога можлива для фермерів та підприємств харчової промисловості Відповідно до тимчасової рамки Комісії щодо державної допомоги, фермери тепер можуть отримати максимальну допомогу в розмірі 100 000 євро на ферму. Компанії, що займаються переробкою та збутом продуктів харчування, можуть скористатися максимум 800 000 євро. Цю суму можна доповнити допомогою «de minimis». Такий тип національної підтримки, характерний для сільського господарства, може надаватися без попереднього схвалення Комісією та має максимальну межу в 20 000 євро (і в конкретних випадках 25 000 євро)

Джерело: [24].

Не залишився поза увагою й український бізнес, зокрема малий. Серед заходів державної підтримки слід виокремити: мораторій на здійснення заходів державного нагляду (контролю); мораторій на податкові перевірки; податкові канікули; відтермінування декларування; тимчасове скасування штрафів; відтермінування застосування РРО; виконання кредитних договорів; платежі за житлово-комунальні послуги; орендні платежі; соціальний захист та підтримка; фінансова підтримка підприємців та лібералізація діяльності ФОП. Захід, що безпосередньо впливає на підтримку фермерів - це податкові канікули, якими, зокрема, передбачається тимчасове звільнення членів фермерських господарств, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах, від нарахування та

сплати ЄСВ за періоди з 1 по 31 березня, з 1 по 30 квітня та з 1 по 31 травня 2020 р. за себе [8-10].

Урядом України також визначено ряд напрямів підтримки виключно фермерських, сімейних фермерських господарств і кооперативів, зокрема, через: державну підтримку розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції; фінансову підтримку розвитку фермерських господарств; часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва; фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів; фінансову підтримку розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства; надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь

застрахованих осіб - членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Зазначенні заходи умовно можна поділити на підтримку фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів, порядок забезпечується постановою Уряду [11], якою передбачено зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств, зокрема: спеціальна бюджетна дотація у розмірі 5 тис. грн за утримання корів фермерському господарству, у власності якого наявно не менше 5 корів (але не більше 250 тис. грн на одне господарство); часткова компенсація витрат, пов'язаних із сертифікацією органічного виробництва, максимальний розмір якої має становити не більше 100 тис. грн на рік; бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) для но-

востворених фермерських господарств, яка надаватиметься їм для провадження сільськогосподарської діяльності в розмірі не більше 60 тис. грн на одне новостворене господарство; часткова компенсація витрат, пов'язаних із наданням дорадчих послуг, шляхом компенсації 90% вартості, але не більше ніж 10 тис. грн за надані фермерським господарствам та кооперативам дорадчі послуги; сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам для відшкодування 70% вартості (без ПДВ) придбаної техніки та обладнання, а також профінансованих за рахунок банківського кредиту, але не більше 3000 грн на один кооператив та сімейних фермерських господарств, що забезпечується урядовою постановою [12], якою й передбачений власне механізм доплати на користь застрахованих осіб - членів/голови СФГ без набуття статусу юридичної особи ЄСВ (табл. 2).

2. Напрями, розміри та необхідні документи для отримання державної підтримки

Напрямок підтримки	
<i>Бюджетна дотація за утримання корів</i>	
Розмір підтримки	5000 гривень, але не більше ніж 250 000 гривень
Хто може отримати	Фермерське господарство, у власності якого перебуває від п'яти корів, ідентифікованих та зареєстрованих відповідно до законодавства, за кожну наявну, станом на 01 липня поточного року корову
Необхідні документи	Заявка та документи у паперовій або електронній формі, а саме: копія статуту фермерського господарства чи договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства; відомості з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що підтверджують право власності та/або користування земельною ділянкою; копія фінансового документа, що підтверджує наявність чистого доходу (виручки) від реалізації продукції за останній рік у розмірі до 20 млн грн (або копію фінансового звіту за останній квартал – для новостворених); довідка про відсутність заборгованості з платежів, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи; довідка Укрдержфонду про відсутність простроченої заборгованості; довідка про відкриття поточного рахунка, видану банком; копія звіту про стан тваринництва (форма 24-сг) з підтвердженням про прийняття його органом державної статистичної служби
Гранична дата подачі документів	До 01 жовтня
Куди подавати документи	Мінекономіки
<i>Доплата на користь застрахованих осіб - членів/голови СФГ без набуття статусу юридичної особи ЄСВ</i>	
Розмір підтримки	Доплата здійснюватиметься протягом 10 років у розмірі від 0,9 до 0,1 мінімального страхового внеску виключно за умови сплати решти внеску головою/членами СФГ
Хто може отримати	Члени/голова сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи, яке утворене відповідно до статті 8-1 Закону України «Про фермерське господарство» та зареєстроване платником єдиного податку четвертої групи

Необхідні документи	Заяви від себе та усіх членів сімейного фермерського господарства (за формою згідно з додатками 1 і 2 Порядку, затвердженого постановою Уряду від 22.05.2019 № 565, до заяв голова фермерського господарства додає копію договору (декларації) про утворення сімейного фермерського господарства
Гранична дата подачі документів	Не пізніше ніж за п'ять робочих днів до початку місяця
Куди подавати документи	Територіальний орган ДФС за місцем свого обліку як платника внеску
Часткова компенсація витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами	
Розмір підтримки	90% вартості, але не більше ніж 10 000 гривень
Хто може отримати	Сільськогосподарська дорадча служба
Необхідні документи	Копії: сертифіката на право надання дорадчих послуг; договору про надання дорадчих послуг; акта про надання дорадчих послуг; документа, що підтверджує отримання сплати замовником різниці між вартістю наданих дорадчих послуг і компенсацією
Гранична дата подачі документів	До 01 листопада
Куди подавати документи	Уповноваженому банку, що підписав з Мінекономіки Меморандум
Бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) - новоствореним фермерським господарствам	
Розмір підтримки	3000 гривень на 1 гектар, але не більше 60 000 гривень на одне фермерське господарство. Новоствореному фермерському господарству, голова якого на момент подання заявки має вік до 35 років, бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) надається у максимальному розмірі
Хто може отримати	Новостворені фермерські господарства
Необхідні документи	Заявку й такі підтверджені документи: копію статуту фермерського господарства (для юридичної особи) або копія договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства (для фермерських господарств, що створені без набуття статусу юридичної особи); копія паспорта голови фермерського господарства; відомості з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що підтверджують право власності або користування земельною ділянкою; копію фінансового документа, що підтверджує чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік до 20 000 000 гривень; фермерським господарствам, зареєстрованим у поточному році, - копія фінансового звіту за останній квартал; довідку, чинну на дату подання заявки, про відсутність заборгованості з податків, зборів, платежів, контроль за справлянням яких покладено на органи доходів і зборів, - у паперовому вигляді або сформовану в електронному вигляді в електронному кабінеті платника податків на офіційному вебсайті ДФС; довідку державного реєстратора про те, що господарство: не має порушеної справи про банкрутство; не перебуває на стадії ліквідації та його не визнано банкрутом; реквізити поточного банківського рахунка отримувача фінансової підтримки фермерського господарства
Гранична дата подачі документів	-
Куди подавати документи	Новоствореним фермерським господарствам слід особисто подати до регіональних відділень Укрдержфонду

Фінансова підтримка на поворотній основі	
Розмір підтримки	На конкурсних засадах у розмірі, що не перевищує 500 тис. гривень
Хто може отримати	Усі фермерські господарства окрім фермерських господарств, які мають заборгованість перед Фондом та його регіональними відділеннями, яких визнано банкрутами, щодо яких порушено справу про банкрутство та які перебувають у стадії ліквідації, а також у яких виявлено факти незаконного одержання та/або нецільового використання бюджетних коштів
Необхідні документи	Заявку у двох примірниках за формою, визначеною Мінекономіки; копію статуту фермерського господарства із статусом юридичної особи або копію договору про створення сімейного фермерського господарства - для фермерських господарств, що створені без набуття статусу юридичної особи; копію статуту сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, членом якого є фермерське господарство, або протокол рішення установчих зборів про створення такого кооперативу (в разі наявності); копії документів, що підтверджують право власності або користування земельною ділянкою; довідку про реквізити банківського рахунку фермерського господарства; баланс та звіт про фінансові результати фермерського господарства за останній звітний період за встановленою формою; довідку про відсутність (наявність) заборгованості з податків і зборів, видану органами доходів і зборів; копію заяви про перехід на виробництво органічної продукції (сировини), поданої до органу з оцінки відповідності (у разі наявності); бізнес-план з техніко-економічним обґрунтуванням доцільності надання фінансової підтримки фермерському господарству із зазначенням графіка повернення коштів; пропозиція фермерського господарства щодо способу забезпечення виконання зобов'язання
Гранична дата подачі документів	Протягом 30 календарних днів з моменту публікації в друкованих засобах інформації оголошення про проведення конкурсу
Куди подавати документи	Фермерським господарствам слід особисто подати до регіональних відділень Укрдержфонду
Фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	
Розмір підтримки	До 3 млн грн
Хто може отримати	Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, до складу якого входять одне і більше фермерських господарств, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік до 20 млн грн
Необхідні документи	Кооперативи подають заявку та такі документи (у паперовій або електронній формі), а саме: копію статуту кооперативу та список його членів; довідку про відсутність заборгованості з платежів, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи; інформацію з Єдиного державного реєстру тварин про наявну кількість поголів'я корів (кіз, овець) станом на 1 січня поточного року (щодо членів кооперативів, які провадять діяльність у галузі тваринництва); інформацію з Державного реєстру потужностей операторів ринку про наявність відповідних потужностей (щодо членів кооперативів із заготівлі та переробки продукції бджільництва); відомості з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що підтверджують право власності та/або користування земельною ділянкою (щодо членів кооперативів, які провадять діяльність у галузі рослинництва); баланс і звіт про фінансові результати за останній звітний період або копія фінансового звіту за останній звітний період, що передує поданню заявки (для кооперативів зареєстрованих у поточному році); підтвердні документи про часткову оплату або придбання кооперативом техніки та обладнання; документи, що підтверджують реєстрацію техніки, якщо техніка підлягає реєстрації
Гранична дата подачі документів	До 01 жовтня
Куди подавати документи	Уповноваженим банкам, що підписали з Мінекономіки Меморандум про загальні засади співробітництва. (Перелік уповноважених банків має бути розміщений на сайті Мінекономіки)

Джерело: Систематизовано авторами відповідно до урядових постанов [11, 12].

Означені заходи хоча й покликані певною мірою забезпечити підтримку фермерських і сімейних фермерських господарств, проте ефективність їх позначиться швидше за все уже в наступному році, оскільки фінансування більшості їх здійснюватиметься в кінці року, а, можливо, і в наступному, як було з фінансуванням підтримки фермерів на 2019 р., виплати яких передбачені вже в 2020 р., що негативно також відображається на функціонуванні фермерських господарств.

Дієвими механізмами, які могли б позитивно вплинути на ефективну діяльність фермерських господарств, можуть бути механізми компенсації втрати дохідності за відсутності каналів реалізації або реалізації вироб-

леної продукції за значно нижчими цінами малим і середнім фермерським господарствам, які спеціалізуються на виробництві продукції овочівництва та ягідництва. Також враховуючи весняну посуху, що завдала нищівного удару по сільському господарству півдня країни, де загинула більша частина озимих культур, а на Одещині досягла показника 70%, доцільним та першочерговим механізмом мали б стати компенсації зазначених втрат фермерськими господарствами.

Ці та багато інших негативних явищ безпосередньо впливатимуть на показники ефективності й результативності діяльності як власне фермерських і сімейних фермерських господарств, так і ОСГ як вагомих гравців на ринку (табл. 3).

3. Показники розвитку та результативності діяльності фермерських господарств і ОСГ в Україні в умовах Covid-19

Показник	2017	2018	2019	Прогноз	
				2020	2025
Кількість фермерських господарств, од.	34137	33164	33089*	33014	32639
<i>Виробництво продукції рослинництва, тис. т</i>					
Культури зернові та зернобобові	8686,4	10104,9	11489,7	12874,5	15644,1
Буряк цукровий фабричний	1105	961,2	459,7	396,6	348,6
Соняшник	2365,3	2811,6	3098,9	3492,2	3825,8
Картопля	107,4	116	94,0	92,4	79
Культури овочеві	272,1	253	293,9	294,8	316,6
Культури плодові та ягідні	75,5	135,2	99,8	94,6	89,3
<i>Виробництво продукції тваринництва, тис. голів</i>					
Велика рогата худоба	106,5	106,3	103,3	102,2	99,0
у т.ч. корови	39,2	42,8	42,9	45,3	49,0
Свині	238,9	255,4	284,0	304,5	349,6
Вівці та кози	46,2	43,8	36,1	31,9	21,8
у т.ч. вівці	40,4	36,6	28,7	23,5	11,8
Коні	1,4	1,1	1,0	0,8	0,4
Птиця свійська	3177,5	4039,1	4535,2	5275,0	6632,7
<i>Виробництво м'яса (у забійній масі), тис. т</i>					
М'ясо	58,2	60,0	69,2	73,5	79,0
<i>У тому числі за видами</i>					
яловичина та телятина	9,9	7,6	8,4	7,1	6,4
Свинина	21,1	19,1	20,4	19,5	19,2
баранина та козлятина	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м'ясо птиці свійської	27,2	33,3	40,4	46,8	53,4
<i>Виробництво молока, яєць, вовни, меду</i>					
Молоко всіх видів, тис. т	194,8	201,8	209,2	216,3	223,5
Яйця всіх видів, млн шт.	89,1	117,2	134,3	158,7	181,3
Вовна всіх видів, т	55	57	49	47,7	44,7
Мед, т	111	120	98	96,7	90,2
Кількість ОСГ, тис.	4031,7	3996,5	3975,1	3953,7	3846,7
Господарства населення, млн осіб	4,6	4,6	4,6		
Культури зернові та зернобобові	14011,6	13960,3	15161,1	15527,2	16101,9
Буряк цукровий фабричний	654,4	651,1	546,2	509,0	454,9
Соняшник	1638,8	1971,6	2165,5	2452,0	2715,4
Картопля	21778,8	22087,6	19895,8	19371,1	18429,6
Культури овочеві	7942,4	8083,1	8266,7	8421,7	8583,9
Культури плодові та ягідні	1714,2	2014,7	1762,7	1879,0	1903,3

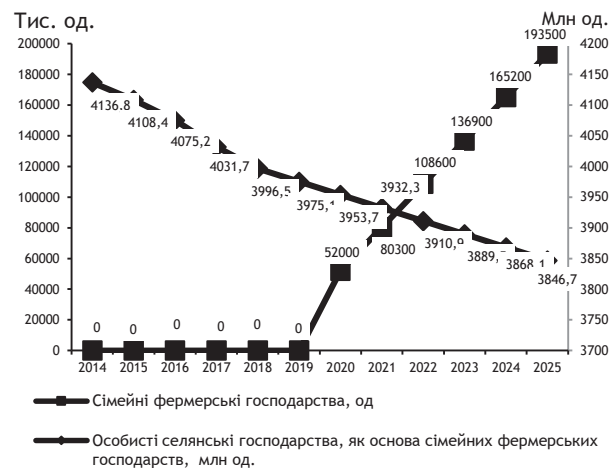
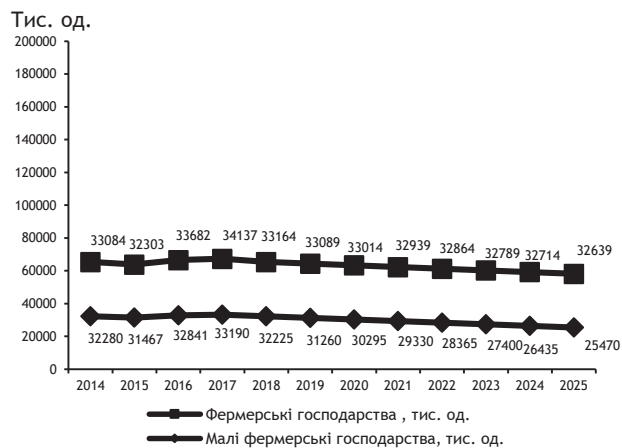
Виробництво продукції тваринництва тис. голів					
Велика рогата худоба	2364,2	2194,8	2042,5	1878,8	1718,0
у т.ч. корови	1551,2	1451,6	1349,9	1249,6	1149,0
Свині	2806,3	2629,7	2427,3	2242,1	2052,6
Вівці та кози	1122,3	1086,3	1035,9	995,1	951,9
у т.ч. вівці	549,1	526,0	500,0	475,9	451,4
Коні	247,9	229,8	212,0	194,0	176,1
Птиця свійська	92318,6	92841,5	92712,6	93018,2	93215,2
Виробництво м'яса (у забійній масі), тис. т					
М'ясо	835,2	821,3	794,5	776,3	756,0
<i>У тому числі за видами:</i>					
яловичина та телятина	268,7	271,2	267,8	268,3	267,9
Свинина	363,3	342,8	323,5	303,4	283,5
баранина та козлятина	12,7	13,4	12,7	12,9	12,9
м'ясо птиці свійської	170,6	174,3	171,7	173,3	173,9
Кролятина	11,6	11,6	11,1	10,9	10,7
Конина	8,3	8,0	7,7	7,4	7,1
Виробництво молока, яєць, вовни, меду					
Молоко всіх видів, тис. т	7514,8	7308,5	6934,6	6672,4	6382,3
Яйця всіх видів, млн шт.	7140,5	7231,7	7319,9	7410,1	7499,8
Вовна всіх видів, т	1712	1672	1534	1461,3	1372,3
Мед, т	65384	70389	69150	72073,7	73956,7

*Попередні дані.

Джерело: Сформовано авторами на основі даних Статистичних збірників: Тваринництво та Рослинництво України [14, 16].

Незважаючи на позитивну тенденцію в динаміці виробництва продукції фермерськими та потенційними суб'єктами сімейного фермерського господарства, якими виступають господарства населення, серед яких і

ОСГ товарного спрямування, вбачаємо за необхідності провести прогностичну оцінку кількісної структури фермерських, у тому числі сімейних та особистих селянських господарств (ОСГ) в Україні (рис.).

Структура та динаміка розвитку фермерських і особистих селянських господарств у сільському господарстві України в умовах Covid-19

Джерело: Сформовано авторами та зпрогнозовано за статистичними даними [2].

Згідно з інформацією Державної служби статистики України виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється у 33 164 тис. фермерських господарств та понад 4 млн сільських домогосподарств (господарств населення).

За станом на 1 січня 2019 р. кількість особистих селянських господарств сягала

3 996,5 тис. одиниць, або 82 % від усіх домогосподарств у сільській місцевості, а загальна площа землі в їх користуванні - 6 132,2 тис. га, що на 43,3 менше порівняно з 2018 р. Середній розмір особистого селянського господарства в Україні - 1,53 гектара.

Незважаючи на негативну тенденцію динаміки перспектив зміни фермерськими

господарствами юридичного статусу, це свідчить про потенційну ефективність сімейної форми господарювання, оскільки із зменшенням їх чисельності також може зростати частка землекористувань понад установленний критерій, що потребуватиме зміни юридичного статусу ФОП.

При виробленні механізмів забезпечення ефективності функціонування аграрного сектору економіки необхідне врахування особливостей та вразливості організаційно-правової форми господарювання. Виявлено, що найвразливіші в умовах запровадження карантинних обмежень малі і середні фермерські господарства, а також ОСГ, здебільшого ті, що здійснюють свою діяльність у галузі овочівництва, зокрема виробництва ранніх овочів та ягід. Адже саме вони стикнулися з проблемою реалізації виробленої продукції, яку здебільшого реалізовували на місцевих ринках. Зазначене безпосередньо може призвести до скорочення їх чисельності. Так, за розрахунками до 2025 р. чисельність фермерських господарств може скоротитися на 450 од. - до 32 639 од. проти 33 089 од. у 2019 р. Проте запроваджені заходи, зокрема щодо компенсації сімейним фермерським господарствам частини ЄСВ, здатні забезпечити в найближчій перспективі орієнтовно 200 тис. сімейних фермерських господарств як через зміну організаційно-правової форми вже існуючих малих фермерських господарств, так і через формалізацію в ринкове середовище особистих селянських господарств із набуттям офіційного статусу суб'єктів підприємницької діяльності - ФОП.

Висновки. Карантинні заходи привернули посилену увагу до сільського господарства, життєво важливої галузі, проблеми якої часто не вирішують ні влада, ні політики, ще раз підтвердивши, що аграрному сектору належить центральне місце в питаннях безпеки і життєзабезпечення населення. Без перебільшення, малі сімейні та фермерські господарства виступають пріоритетним сектором забезпечення зайнятості населення, за підтримки якого виникає реальна спроможність пом'якшення впливу кризових чинників, зумовлених наслідками стримування пандемії COVID-19.

Першочерговою, практично не вирішеною проблемою залишається можливість реалізації виробленої продукції, що вимагає конкретних кроків, які потрібно втілити через системи державної підтримки: розробити та затвердити фінансовий механізм компенсації втрат фермерським господарствам за вироблені ранні сільськогосподарські культури і тепличну продукцію, через розширення затверджених напрямів підтримки фермерських господарств та кооперативів; адаптування організації функціонування інфраструктури торгівлі агропродовольчою продукцією до вимог запроваджених карантинних заходів, зокрема через впровадження та підтримку альтернативних інструментів реалізації агропродукції - платформи електронної торгівлі; відкриття і створення на агропродовольчих ринках торговельних площадок, адаптованих для торгівлі сільгоспродукцією з дотриманням карантинних умов; організація кооперативних каналів збуту сільськогосподарської продукції із залученням мереж електронної торгівлі; зобов'язати великі торговельні мережі пріоритетності закупівлі сезонної сільськогосподарської продукції у вітчизняних виробників за мінімально обґрунтованими цінами; запровадження пільгового кредитування для мікробізнесу, зокрема й розробка та запровадження механізму безвідсоткового кредитування заробітної плати з однозначними, простими і чіткими умовами видачі; скасувати всі податкові обов'язкові платежі до кінця року для ФОП і самозайнятих у галузі зеленого та агротуризму, в яких припинена діяльність за рішенням відповідних органів; пришвидшення формування реєстру сімейних фермерських господарств для формалізації і визначення критеріїв надання їм державної фінансової підтримки в умовах карантину.

У ситуації, що склалася, важливий організаційно-інституційний аспект підтримки фермерів, а саме: забезпечення організаційно-економічних умов, надання селянським господарствам інфраструктурних можливостей для доступу до ринків - створення адаптованого до умов карантину механізму постачання продукції, площадок для продажу, адже селяни масово втрачають врожай ранніх овочів тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Бородіна О., Прокопа І. Сімейні фермерські господарства: проблеми формалізації. *Дзеркало тижня*. URL : <https://dt.ua/ariculture/simeyni-fermerski-gospodarstva-problemi-formalizaciyi-.html>.
2. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Малік М. Й., Заяць В. М. Теоретичні засади та напрями трансформації особистих селянських господарств. *Економіка АПК*. 2013. № 5. С. 87-95.
4. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Тенденції і перспективи розвитку особистих селянських господарств. *Економіка АПК*. 2018. № 1. С. 11-19.
5. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г., Мамчур В. А. Інституційна формалізація розвитку сімейних фермерських господарств в Україні. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С. 72-86.
6. Організаційно-економічне забезпечення розвитку сімейних фермерських господарств : монографія / Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2019. 212 с.
7. Осипова М. М. Питання розвитку сімейних фермерських господарств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2017. Вип. 22. Ч. 2. С. 20-23.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України № 540-IX, редакція від 30.03.2020. URL : <https://bit.ly/34366GB>.
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України № 533-IX Редакція від 17.03.2020. URL : <https://bit.ly/2UBbiOQ>.
10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо додаткової підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України № 591-IX, редакція від 13.05.2020. URL : <https://bit.ly/2M7FU5j>.
11. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств : Постанова Кабінету Міністрів України № 126 від 30 січня 2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126-2019-%D0%BF>.
12. Про внесення змін до Порядку надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб - членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова Кабінету Міністрів України № 442 від 03 червня 2020 р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmindo-poryadku-nadannya-simejnim-fermerskim-gospodarstvamdodatkovoyi-finansovoyi-pidtrimki-cherez-mehanizm-doplati-na-korist-zastrahovanih-osib-chlenivgolovi-i030620-442>.
13. Прокопа І. В., Беркута Т. В., Бетлій М. Г. Диференціація господарств населення за характером виробництва: наслідки ринкової трансформації. *Економіка і прогнозування*. 2010. № 3. С. 74-89.
14. Рослинництво України. Статистичний збірник. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_rosl_2019.pdf.
15. Спаский Г. Розвиток сімейних фермерських господарств регіону. *Економіка АПК*. 2019. № 5. С. 49-59.
16. Тваринництво України. Статистичний збірник. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/05/zb_tvaryny_2019.pdf.
17. Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. Становлення організаційно-економічної моделі сімейного фермерства в Україні: інституційні засади, проблеми та пріоритети. *Економіка АПК*. 2019. № 9. С. 86-98.
18. Acikgoz N. Coronavirus Requires Urgent New Measures for Agriculture. URL : <https://nacikgoz.blogactiv.eu/2020/04/01/coronavirus-requires-urgent-new-measures-for-agriculture>.

References

1. Borodina, O. & Prokopa, I. (2014). Simeini fermerski gospodarstva: problemy formalizatsii [Family farms: problems of formalization]. *ZN,UA*. Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/ariculture/simeyni-fermerski-gospodarstva-problemi-formalizaciyi-.html> [In Ukrainian].
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].
3. Malik, M.Y. & Zaiats, V.M. (2013) Teoretychni zasady ta napriamy transformatsii osobystykh selianskykh gospodarstv [Theoretical principles and directions for transformation of private peasant farms]. *Ekonomika APK*, 5, pp. 87-95 [In Ukrainian].
4. Malik, M.Y. & Shpykuliak, O.H. (2018). Tendentsii i perspektvyvy rozvytku osobystykh selianskykh gospodarstv [Trends and prospects for development of private peasant farms]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 11-19 [In Ukrainian].
5. Malik, M.Y., Shpykuliak, O.H., & Mamchur, V.A. (2018). Instytutsiina formalizatsiia rozvytku simeinykh fermerskykh gospodarstv v Ukraini [Institutional formalization of family farms in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 10, pp. 72-86 [In Ukrainian].
6. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Shpykuliak, O.H., et al. (2019). Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia rozvytku simeinykh fermerskykh gospodarstv: monohrafiia [Organizational and economic support for development of family farms: monograph]. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
7. Osypova, M.M. (2017). Pytannia rozvytku simeinykh fermerskykh gospodarstv [Issues of development of family farms]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia "Ekonomichni nauky"*, vol. 22, part 2, pp. 20-23 [In Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, spriamovanykh na zabezpechennia dodatkovykh sotsialnykh ta ekonomichnykh harantii u zviazku z poshyrenniam koronavirusnoi khvoroby (COVID-19) # 540-IX, redaktsiia vid 30.03.2020 [On amendments to some legislative acts of Ukraine aimed at providing additional social and economic guarantees in connection with the spread of the coronavirus disease (COVID-19): Law of Ukraine No. 540-IX, as amended on 30.03.2020]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. VR *Ukrainy*. Retrieved from: <https://bit.ly/34366GB> [In Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo pidtrymky platnykiv podatkiv na period zdiisnennia zakhodiv, spriamovanykh na zapobihannia vynyknenniu i poshyrenniu koronavirusnoi khvoroby (COVID-19) # 533-IX Redaktsiia vid 17.03.2020 [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine on support of taxpayers for the period of measures aimed at preventing the occurrence and spread of the coronavirus disease (COVID-19): Law of Ukraine No. 533-IX, as amended on 17.03.2020]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. VR *Ukrainy*. Retrieved from: <https://bit.ly/2UBbiOQ> [In Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo dodatkovoi pidtrymky platnykiv podatkiv na period zdiisnennia zakhodiv, spriamovanykh na zapobihannia vynyknenniu i poshyrenniu koronavirusnoi khvoroby (COVID-19) # 591-IX, redaktsiia vid 13.05.2020 [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine on additional support of taxpayers for the period of measures aimed at preventing the occurrence and spread of the coronavirus disease (COVID-19): Law of Ukraine No. 591-IX, as amended on 13.05.2020]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. VR *Ukrainy*. Retrieved from: <https://bit.ly/2M7FU5j> [In Ukrainian].
11. Postanova KМУ vid 30 sichnia 2019 r. # 126 Pro vnesennia zmin do Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia nadannia finansovoi pidtrymky rozvytku fermerskykh gospodarstv [On amendments to the Procedure for the usage of funds provided in the state budget for the provision of financial support for the development of farms: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 126 of 30.01.2019]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"*. VR *Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126-2019-%D0%BF> [In Ukrainian].

19. Coronavirus: Commission adopts package of measures to further support the agri-food sector URL : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_788.

20. Hill C. Farmers believe coronavirus could 'change agriculture for the better' in the UK, says survey. URL : <http://news.agropages.com/News/NewsDetail---35009.htm>.

21. Novel Coronavirus (COVID-19). URL : <http://www.fao.org/2019-ncov/>.

22. Petrova A. Bulgaria reallocates 175 mln euro in EU funds to back coronavirus-hit farmers. URL : <https://seenews.com/news/bulgaria-reallocates-175-mln-euro-in-eu-funds-to-back-coronavirus-hit-farmers-697998>.

23. Rossi R. Coronavirus crisis support for EU farmers. URL : [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_ATA\(2020\)649388](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_ATA(2020)649388).

24. Supporting the agriculture and food sectors amid Coronavirus. URL : https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/coronavirus-response_en.

12. Postanova KMU vid 03 chervnia 2020 r. # 442 Pro vnesennia zmin do Poriadku nadannia simeinym fermerskym hospodarstvom dodatkovoi finansovoi pidtrymky cherez mehanizm doplaty na koryst zastrakhovanykh osib - chleniv/holovy simeinoho fermerskoho hospodarstva yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannya [On amendments to the Procedure for the provision of additional financial support to family farms through a mechanism of additional payment in favour of insured persons, members/head of family farms, of a single contribution to the obligatory state social insurance: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 442 of 3.06.2020]. *Governmental Portal of Ukraine*. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/provnesennya-zmin-do-poryadku-nadannya-simejnim-fermerskim-gospodarstvom-dodatkovoyi-finansovoyi-pidtrimki-cherez-mehanizm-doplati-na-koryst-zastrahovanih-osib-chlenivgolovi-i030620-442> [In Ukrainian].

13. Prokopa, I.V., Berkuta, T.V., & Betlii, M.H. (2010). Dyferentsiatsiia hospodarstv naselennia za kharakterom vyrobnytstva: naslidky rynkovoï transformatsii [Differentiation of households by the production nature: consequences of market transformation]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 3, pp. 74-89 [In Ukrainian].

14. Statystychnyi zbirnyk Roslynnytstvo Ukrainy [Crop production of Ukraine: Statistical collection]. *State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/04/zb_rosl_2019.pdf [In Ukrainian].

15. Spaskyi, H. (2019). Rozvytok simeinykh fermerskykh hospodarstv rehionu [Development of family farms in a region]. *Ekonomika APK*, 5, pp. 49-59 [In Ukrainian].

16. Statystychnyi zbirnyk Tvarynnytstvo Ukrainy [Livestock of Ukraine: Statistical collection]. *State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/05/zb_tvaryny_2019.pdf [In Ukrainian].

17. Shpykuliak, O.H. & Malik, M.Y. (2019). Stanovlennia orhanizatsiino-ekonomichnoi modeli simeinoho fermerstva v Ukraini: instytutsiini zasady, problemy ta priorityety [Formation of organizational and economic model of family farming in Ukraine: institutional principles, problems, and priorities]. *Ekonomika APK*, 9, pp. 86-98 [In Ukrainian].

18. Acikgoz, N. (2020). Coronavirus requires urgent new measures for agriculture. *BlogActiv*. Retrieved from: <https://nacikgoz.blogactiv.eu/2020/04/01/coronavirus-requires-urgent-new-measures-for-agriculture> [In English].

19. Coronavirus: Commission adopts package of measures to further support the agri-food sector. (2020). *European Commission*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_788 [In English].

20. Hill, C. (2020). Farmers believe coronavirus could 'change agriculture for the better' in the UK, says survey. *Ag-News*. Retrieved from: <http://news.agropages.com/News/NewsDetail---35009.htm> [In English].

21. Novel Coronavirus (COVID-19). *The Food and Agriculture Organization*. Retrieved from: <http://www.fao.org/2019-ncov/> [In English].

22. Petrova, A. (2020). Bulgaria reallocates 175 mln euro in EU funds to back coronavirus-hit farmers. *SeeNews*. Retrieved from: <https://seenews.com/news/bulgaria-reallocates-175-mln-euro-in-eu-funds-to-back-coronavirus-hit-farmers-697998> [In English].

23. Rossi, R. (2020). Coronavirus crisis support for EU farmers. *European Parliament Think Tank*. Retrieved from: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_ATA\(2020\)649388](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_ATA(2020)649388) [In English].

24. Supporting the agriculture and food sectors amid Coronavirus. *European Commission*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/coronavirus-response_en [In English].

Mamchur V.A., Irkliienko I.S. Economic assessments of the impact of Covid-19 on farm development

The purpose of the article is to evaluate measures to support the activities of farms and family farms in the conditions of Covid-19 and make a forecast assessment of their development and formation.

Research methods. It is based on the active policy concept of entrepreneurial potential realization in the countryside, which includes measures for the farms and family farms development, in particular through the transformational mechanism of household formalization into a market environment. The following scientific methods were used in the research process: dialectical scientific knowledge of processes and phenomena; monographic (analysis of scientific achievements of Ukrainian and foreign scientists, as well as stages of business development); graphic (to obtain a synthesized idea of the object of study, to identify its components,

to establish causal relationships); empirical (regarding a comprehensive assessment of the current state of the object of study); comparative analysis (identification of problems and directions of formation and development of farming); comparative analysis (taking into account the specific conditions of agricultural activity and comparing the processes of farming development at the national level); prognostic (formation of conceptual bases of regulation and improvement of the strategy of development of business); abstract-logical (theoretical generalizations and formulation of conclusions).

Research results. The situation on minimizing the impact of quarantine measures under the conditions of Covid-19 and their consequences and interaction in the development of farms and family farms in rural areas is analyzed. On the basis of generalization in the development of mechanisms to ensure the efficiency of the agricultural sector of the economy, it is necessary to take into account the features and vulnerabilities of the organizational and legal management form. It was found that the most vulnerable to the introduction of quarantine restrictions are small and medium-sized farms, mostly those engaged in vegetable production, in particular the production of early vegetables and berries. This can directly lead to a reduction in their number. Thus, by 2025, the number of farms may be reduced by 450 units - up to 32639 against 33089 in 2019. However, the introduced measures, including compensation the part of SST for family farms, are able to provide in the near future approximately 200 thousand such farms both through a change in the organizational and legal form of existing small farms and through household formalization into the market environment with the acquisition of the official status of business entities.

Scientific novelty. The methodological representation and identification of the category of self-employment as structured and defined by law, institutional and economic criteria, forms of organization of rural management with the appropriate definition of priority contours of possible organizational and economic effectiveness of functioning through employment in non-agricultural enterprises.

Practical significance. The basic principles for counteracting the impact of restrictive measures in the context of Covid-19 were revealed, which allowed to assess the prospects for the development of farms, including family farms, as well as to make predictive calculations of the impact of proposed measures on their formation and development. Tabl.: 3. Figs.: 1. Refs.: 24.

Keywords: problems; Covid-19; farms; family farms; providing.

Mamchur Volodymyr Anatoliiovych - candidate of economic sciences, deputy head of the department of entrepreneurship, cooperation, and agro-industrial integration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: mamchur111@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1300-3633>

Irkliienko Ivan Serhiiiovych - post-graduate student of the department of entrepreneurship, cooperation, and agro-industrial integration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: k215@ukr.net

Мамчур В.А., Ирклийенко И.С. Экономические оценки влияния Covid-19 на развитие фермерских хозяйств

Цель статьи - оценить меры поддержки деятельности фермерских и семейных фермерских хозяйств в условиях Covid-19 и осуществить прогнозную оценку их развития и становления.

Методика исследования. Базируется на концепции активной политики реализации предпринимательского потенциала на селе, составляющими которой служат меры по развитию фермерских и семейных фермерских хозяйств, в частности через трансформационный механизм формализации личных крестьянских хозяйств в рыночную среду хозяйствования. В процессе исследования использованы следующие научные методы: диалектический (научное познание процессов и явлений); монографический (анализ научных достижений украинских и зарубежных учёных, а также этапов развития предпринимательства); графический (для получения синтезированного представления относительно объекта исследования, выявления его составляющих, установление причинно-следственных связей); эмпирический (для комплексной оценки современного состояния объекта исследования); сравнительного анализа (определение проблем и направлений становления и развития фермерства); сравнительного анализа (учёт специфических условий сельскохозяйственной деятельности и сравнение процессов развития фермерства на национальном уровне); прогностический (формирование концептуальных основ регулирования и совершенствования стратегии развития предпринимательства); абстрактно-логический (теоретические обобщения и формулирования выводов).

Результаты исследования. Проанализирована ситуация по минимизации влияния карантинных мероприятий в условиях Covid-19 и их последствия и взаимодействие в процессе развития фермерских и семейных фермерских хозяйств на селе. На основе обобщения при выработке механизмов обеспечения эффективности функционирования аграрного сектора экономики необходим учёт особенностей и уязвимости организационно-правовой формы хозяйствования. Выявлено, что наиболее уязвимые в условиях введения карантинных ограничений малые и средние фермерские хозяйства, в основном те, что осуществляют свою деятельность в отрасли овощеводства, в частности производства ранних овощей и ягод. Указанное непосредственно может привести к сокращению их численности. Так, по расчётам к 2025 г. численность фермерских хозяйств может сократиться на 450 ед. - до 32 639 ед. против 33 089 ед. в 2019 г. Однако введённые меры, в том числе по компенсации семейным фермерским хозяйствам части ЕСВ, способны обеспечить в ближайшей перспективе ориентировочно 200 тыс. подобных как через изменения организационно-правовой формы уже существующих малых фермерских хозяйств, так и через формализацию в рыночную среду личных крестьянских хозяйств с приобретением официально статуса субъектов предпринимательской деятельности - СПД.

Элементы научной новизны. Получили дальнейшее развитие методическое представления и идентификации категории самозанятости как структурированной и определенной законом, институциональными и экономическими критериями, формы организации хозяйствования на селе с соответствующим определением приоритетных контуров возможной организационно-экономической результативности функционирования через занятость в несельскохозяйственном предпринимательстве.

Практическая значимость. Раскрыты основные принципы по противодействию влияния ограничительных мер в условиях Covid-19, что позволило оценить перспективы развития фермерских хозяйств, в частности семейных, а также осуществить прогнозные расчеты влияния предложенных мероприятий на их становление и развитие, предложив первоочередные меры относительно направлений политики поддержки этих форм хозяйствования. Табл.: 3. Илл.: 1. Библиогр.: 24.

Ключевые слова: проблемы; Covid-19; фермерские хозяйства; семейные фермерские хозяйства; обеспечение.

Мамчур Владимир Анатольевич - кандидат экономических наук, заместитель заведующего отделом предпринимательства, кооперации и агропромышленной интеграции, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)

E-mail: mamchur111@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1300-3633>

Ирклиенко Иван Сергеевич - аспирант отдела предпринимательства, кооперации и агропромышленной интеграции, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)

E-mail: k215@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 20.05.2020 р.

Фахове рецензування: 01.06.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Мамчур В. А., Ирклиенко І. С. Економічні оцінки впливу Covid-19 на розвиток фермерських господарств. *Економіка АПК*. 2020. № 6. С. 68 – 80. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006068>

Mamchur, V.A. & Irkliienko, I.S. (2020). Ekonomichni otsinky vplyvu Covid-19 na rozvytok fermerskykh gospodarstv [Economic assessments of the impact of Covid-19 on farm development]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 68 – 80 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202006068>

* * *

Новини АПК

Запропонована законопроектом № 3131 модель детінізації агробізнесу призведе до згортання малих форм господарювання на селі – Леонід Тулуш

Положення проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо детінізації виробництва сільськогосподарської продукції» (реєстр. № 3131 від 27.02.2020 р.) не відповідають базовим принципам оподаткування, зазначив завідувач відділу фінансово-кредитної та податкової політики Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», к.е.н. **Леонід Тулуш**, виступаючи на присвяченому розгляду цієї законодавчої ініціативи засіданні Аграрного комітету Торгово-промислової палати України, яке відбулося 23 червня 2020 р.

За його словами, даною законодавчою ініціативою пропонується запровадити новий порядок оподаткування доходів осіб - власників і користувачів земельних ділянок сільськогосподарського призначення, який передбачає рівень сплати податків з доходу від використання таких земельних ділянок не нижче, ніж мінімальний розрахунковий податок - так зване «поставлене податкове зобов'язання» (ППЗ).

Втім, заявлене авторами законопроекту «створення умов для ліквідації тінювих відносин при використанні земель с.-г. призначення шляхом забезпечення рівнонапруженого оподаткування доходів, одержуваних від такої землі всіма її власниками та користувачами», базується на хибному трактуванні принципу рівнонапруженості, вважає науковець. Адже неможливо досягти «рівнонапруженого» оподаткування, фіксує податкове зобов'язання в однаковій абсолютній сумі на кожний гектар земельної площі, незалежно від реально отримуваних доходів господарюючих на них суб'єктів - як це пропонується у документі, пояснив Леонід Тулуш.

Реалізація запропонованого нормотворцями підходу до формування механізму оподаткування доходів від використання сільгоспугідь може мати низку негативних наслідків для вітчизняного аграрного сектору економіки, а також для економіки країни в цілому, вважає експерт. Перш за все, така законодавча ініціатива спричинить суттєве зростання необґрунтованого податкового навантаження на частину господарств населення (самогосподарюючих суб'єктів). Це може підштовхнути дрібних аграріїв, які господарюють переважно на власних земельних ділянках, до відмови від використання необґрунтовано «обтяжених» земельних ділянок, вважає Леонід Тулуш. Натомість, для представників великого та середнього аграрного бізнесу зростання податкового навантаження не очікується, наголосив експерт. Адже вони, на відміну від малих, використовують орендовані ділянки та найману працю, а відповідно - мають належні суми сплачених у якості податкових агентів податкових зобов'язань у рахунок «поставленого податкового зобов'язання», уточнив він.

Такий дисбаланс в оподаткуванні може призвести до майже неконтрольованого збільшення земельного банку представників великого аграрного бізнесу, які здатні витримати податковий тягар ППЗ за рахунок наявних масштабів та специфіки діяльності. Своєю чергою це зумовить суттєве зменшення обсягів виробництва у дрібнотоварному сегменті аграрного бізнесу. Наслідком буде зниження рівня насиченості ринку низькомаржинальною трудомісткою продукцією, виробництво якої не цікавить представників великого і середнього агробізнесу, проте така продукція вкрай важлива для збалансованого харчування населення, зауважив науковець. У перспективі це означатиме зміну існуючого аграрного устрою в Україні із суттєвим посиленням частки великого аграрного бізнесу в обсягах виробництва сільгосппродукції, прогнозує Леонід Тулуш.

Із зменшенням частки малого аграрного бізнесу відбудеться зниження рівня зайнятості та доходів сільського населення. Податкові ризики цього чинника полягають у тому, що зазначені процеси торкнуться не лише сільського господарства, а й поширяться на інші галузі малого підприємництва в сільській місцевості, висловив занепокоєння експерт.

Існує також загроза розвитку сімейних фермерських господарств - у разі дочасного скасування заходів фінансового стимулювання їх реєстрації та виходу із тіні високотоварних доходів аграріїв, подібна тій, що нав'язується ініціаторами проекту Закону України № 3131. Лише однією зміною порядку оподаткування земель сільгоспризначення не вдасться досягти поставленої нормотворцями мети «ліквідації тінювих відносин у використанні земель с.-г. призначення», зауважив експерт.

У разі практичної реалізації цієї законодавчої ініціативи Україна стане на шлях небезпечного експерименту. Адже в жодній європейській країні не застосовується модель оподаткування доходів аграріїв, подібна тій, що нав'язується ініціаторами проекту Закону України № 3131. Лише однією зміною порядку оподаткування земель сільгоспризначення не вдасться досягти поставленої нормотворцями мети «ліквідації тінювих відносин у використанні земель с.-г. призначення», зауважив експерт.

Без комплексного підходу, який би передбачав посилення контролю за ринком засобів виробництва, що споживаються сільськогосподарським виробництвом, усунення проблеми наявності ПДВ-скруток і значного готівкового обігу в галузі, забезпечити вирішення даної проблеми не вдасться, підсумував Леонід Тулуш.

Прес-служба ННЦ «Інститут аграрної економіки»